

หลักนิติธรรม : นามธรรมสู่การเป็นรูปธรรมสำหรับสังคมไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นพดล ปกรณ์นิมิตติ

อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชน วันจันทร์ที่ 13 เมษายน 2558 หน้า 21.

หลักนิติธรรม หมายถึง “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัด หรือแย้งต่อหลักนิติธรรม” โดยอาจจำแนกได้เป็น 2 ประการคือ

1. หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ
2. หลักนิติธรรมโดยทั่วไป หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง

ข้อความจากหน้า 1 ของหนังสือหลักนิติธรรม จัดทำโดย คณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติ และคณะอนุกรรมการบรรณาธิการหนังสือหลักนิติธรรม ในคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ

กฎหมาย หลากๆฉบับ มักจะมีบทนิยามศัพท์กฎหมายอยู่ในวรรคแรกๆ ของกฎหมายฉบับนั้น เพื่อให้ให้นักกฎหมาย หรือ ผู้อ่านกฎหมายโดยทั่วไป ได้เข้าใจความหมายของศัพท์กฎหมาย เมื่อได้อ่านเจตาคำศัพท์กฎหมายในดัวบทกฎหมายฉบับที่เรากำลังอ่านอยู่ แต่ก็ยังมีบางที่นิยามของศัพท์กฎหมาย ไปปรากฏซ่อนตัว ในตำแหน่งอื่นของดัวบทกฎหมาย เช่น อาจไปอยู่ในตำแหน่งที่ห่างจากมาตราแรก อย่างมาก ดังมาตรา 149 ของ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่นิยามความหมายคำว่า นิติกรรม ไว้เป็นต้น

แต่ทว่า นิยามศัพท์ของคำว่า นิติกรรม กลับแทบจะหาไม่ได้ในกฎหมายแต่ละฉบับของไทยเรา แม้กระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 3 วรรคสอง จะบัญญัติว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” การปฏิบัติหน้าที่อื่นจะต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม จึงกลายเป็นประเด็นปริศนาหรือกลายเป็นเรื่องราวของการตีความตามทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดของผู้คน ยามเมื่อเกิดประเด็นข้อพิพาทในสังคมไทย

ทั้งๆที่ ตำรากฎหมายไทยในอดีต ของครูบาอาจารย์ผู้ใหญ่ ที่สอนกฎหมายบางท่าน ก็เคยมีการให้คำอธิบายถึงความหมายของคำว่า นิติกรรม ควบคู่กับคำว่า นิติรัฐ อยู่ แต่เมื่อไม่ปรากฏคำอธิบายคำว่าหลักนิติธรรม ที่ชัดเจนในกฎหมายสูงสุดของประเทศ

ความคลุมเครือ หรือ การสร้าง นิยามตามทัศนคติของผู้ที่อ้าง “หลักนิติธรรม” จึงมิใช่เรื่องแปลกที่นำมาซึ่งความสับสนแก่สังคม เพราะต่างคนต่างคิด ต่างพูดในมุมมองของตน บางท่านเข้าใจผิดในความหมายของ หลักนิติธรรม โดยการนำเอาหลักพระพุทธศาสนา มาบวก กับหลัก กฎหมาย ก็มี ซึ่งไม่น่าจะเป็นความเห็นที่ถูกต้อง

ในประเด็นปัญหาเรื่องของการบัญญัตินิยามศัพท์กฎหมาย ก็คือ หากมีการบัญญัติบทนิยามหรือบทวิเคราะห์ศัพท์ ที่ชัดเจน อาจเป็นอุปสรรคต่อการตีความกฎหมายของผู้ใช้กฎหมาย เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม เพราะหากนิยามศัพท์นั้น มีการบัญญัติไว้ไม่ครอบคลุม จะทำให้เกิดปัญหาต่อการใช้กฎหมายเพื่อเอื้อประโยชน์ให้เกิดความเป็นธรรมได้ ฉะนั้น ที่ผ่านมา บางครั้งการร่างกฎหมาย จึงมีการร่างกฎหมายในลักษณะที่เหมือนเปิดช่องให้ศาลตีความในอนาคตได้

ประเด็นปัญหาจึงมีอยู่ว่า หลักนิติธรรม 1. ควรมีการกำหนดนิยามที่ชัดเจนไว้ในกฎหมายสูงสุดของประเทศ หรือที่อาจารย์บางท่าน แสดงความเห็น ว่า ควรมีพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยหลักนิติธรรม เพื่ออธิบายความหมายของคำว่าหลักนิติธรรม หรือ 2. ควรบัญญัติไว้ในลักษณะเปิดกว้าง คือพูดแต่เพียงว่า ให้ปฏิบัติหน้าที่ตามหลักนิติธรรม เพื่อให้การตีความกฎหมาย หืดหยุ่น สอดรับกับข้อเท็จจริงใหม่ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้

เมื่อคำว่า หลักนิติธรรม เป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมไทย รู้จักและใช้คำๆ นี้ กันมากขึ้น และมีทั้งใช้ผิด ใช้ถูกบ้าง การศึกษา ค้นคว้า และการให้ความรู้ความเข้าใจ แก่ประชาชนและคนทั่วไป ในเรื่องหลักนิติธรรม คือ สิ่งที่ต้องทำ มากกว่า การปล่อยให้เป็นนามธรรม ที่รับรู้กันเฉพาะในแวดวงของนักกฎหมาย

คำบางคำแม้จะนิยามความหมายให้ครอบคลุมทั้งหมดได้ยาก เช่น คำว่า ความดี ความถูกต้อง ความยุติธรรม ดีของคุณ กับดีของผม อาจไม่เหมือนกันก็ได้ หากใช้ทัศนคติ และความคิดเห็นส่วนตัวมาจับ เช่นเดียวกับคำว่า หลักนิติธรรม ก็นิยามให้ครอบคลุมทั้งหมดได้ยาก การศึกษาแนวความคิด จากต่างประเทศ และการค้นคว้า หารูปแบบเฉพาะของหลักนิติธรรม ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย เพื่อให้เกิดจุดร่วมกันของผู้คนในสังคม เสียก่อน น่าจะเป็นหนทางที่ดีทางหนึ่ง ที่จะทำให้หลักนิติธรรม ที่ยังคงมีสภาพเป็นนามธรรมอยู่ ได้พัฒนากลายเป็นรูปธรรมอันชัดเจน สำหรับสังคมไทย เสียทีกระมังครับ